

**S
E
E
R
T**

arquitecte a Nova York

Sert: Arquitecte a Nova York

Del 3 d'abril al 29 de juny de 1997

Josep Lluís Sert (1902-1983) és una figura clau en l'arquitectura moderna en les dècades de la postguerra. Es tracta de l'arquitecte espanyol que ha exercit una més gran influència en l'àmbit internacional al llarg d'aquest segle i és el principal responsable de la introducció del moviment modern a Espanya, conjuntament amb altres joves arquitectes que funden al 1930 el GATCPAC (*Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrès de l'Arquitectura*).

En aquells moments, Sert ja ha treballat per a Le Corbusier a Paris i l'ha convidat a oferir conferències a Barcelona. L'any 1933 ambdós elaboren conjuntament el Pla Macià, una ambiciosa proposta urbana que aplica els principis de la *ville radieuse* a la ciutat de Barcelona, però que hauria de quedar sense fruit amb el final del govern republicà i l'arribada de la Guerra Civil.

L'any 1937, Josep Lluís Sert i Luis Lacasa construeixen el Pavelló de la República espanyola en l'Exposició Internacional de Paris, al qual s'exhibeix el mural Guernica de Picasso, al costat d'obres de Joan Miró, Alexander Calder, Julio González i altres artistes que participaven activament en el suport a la República. Sert viu a Paris fins l'any 1939 quan, al finalitzar la Guerra Civil, és declarat "no hàbil per a l'exercici de la professió" pel nou govern, fet pel qual es veu obligat a exiliar-se de forma permanent.

Tal i com van fer molts arquitectes i artistes europeus a causa de la Segona Guerra Mundial, Sert es trasllada a Nova York, on viu fins al 1957, quan va dissoldre el seu despatx d'arquitectura TPA (Town Planning Associates). Josep Lluís Sert deixa Nova York per Cambridge, Massachusets, on ja havia estat anomenat degà de l'Escola de Disseny de la Harvard University des de 1953, una posició que li havia estat facilitada per Walter Gropius i que manté fins 1969.

Des del 1947 fins al 1959, Sert presideix els CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne), als que havia participat des dels seus inicis. El debat que s'hi produeix es dirigeix de manera especial als problemes de les ciutats. Sert recollirà les tesis del CIAM IV en el seu llibre *Can our Cities Survive?*, publicat l'any 1942. El període de la postguerra comportarà un replantejament de les propostes urbanes del moviment modern.

Aquesta inflexió es fa especialment patent en el manifest "Nine Points on Monumentality", redactat per Josep Lluís Sert, Sigfried Giedion i Fernand Léger l'any 1943. En aquest escrit es reclama una nova monumentalitat per a l'arquitectura moderna que permeti, d'una banda, la seva comunicació amb un públic ampli i, de l'altra, la vinculació de les seves propostes amb els precedents històrics. L'expressió arquitectònica i urbana d'aquest manifest tindrà lloc en els projectes per a ciutats llatinoamericanes que Sert realitza amb Paul Lester Wiener des del 1943 fins al 1956. Les idees que alimenten aquest canvi de posicionament entre els arquitectes moderns queden reflectits en les tesis de CIAM 8 (1951) i especialment en el text de Sert, que recull les dues tesis bàsiques, és a dir, la necessitat de dotar les ciutats d'un centre cívic i la necessària col·laboració entre arquitectes i artistes per tal d'assegurar la desitjada comunicabilitat de l'arquitectura moderna.

Durant els seus anys al capdavant de l'Escola d'Arquitectura de Harvard, Sert construeix complexes com la Fundació Maeght a Saint Paul de Vence (1959-64) i la Fundació Miró de Barcelona (1973-75). A Massachusetts va realitzar, entre d'altres, el Campus central de la Universitat de Boston (1963-66) i diversos edificis universitaris per a la Harvard University, com el Holyhoke Center (1958-65), el Science Center (1973) i les residències per a estudiants casats (1964).

L'exposició al MACBA

El Museu d'Art Contemporani de Barcelona ha produït una exposició sobre els primers anys de l'exili nord-americà, des del 1939 fins a mitjans dels anys 50, a Nova York. El tema presenta una doble vessant. Per una banda, es mostra a Sert com a símptoma de la cultura europea que amb la guerra ha d'emigrar als Estats Units. En l'àmbit de la producció arquitectònica, aquest canvi d'ubicació i la convulsió del rerafons bèl·lic es traduirà en noves formulacions a les seves propostes, algunes directament promogudes per la pròpia administració de guerra nord-americana.

L'exili novaiorquès propiciarà una sèrie de trobades entre artistes y arquitectes, en la seva majoria europeus, que, en el cas de Sert, es traduiran en diverses col·laboracions. En aquestes obres participen artistes com Hans Hofmann, Costantino Nivola, Alexander Calder o Fernand Léger. Un cas eloqüent és el dels films *8x8* (1957) i *Dadascope* (1961) realitzats per Hans Richter, en els quals intervenen Josep Lluís Sert, Marcel Duchamp, Max Ernst, Jean Cocteau i Frederick Kiesler. Aquestes pel·lícules estan concebudes com una sèrie de seqüències que tenen en comú la referència al joc d'escacs i que suposen la continuació d'alguns dels films surrealistes produïts abans de la guerra a Europa.

D'altra banda, aquest període novaiorquès de l'obra de Sert està dominat per una sèrie de projectes realitzats per a ciutats llatinoamericanes. La totalitat dels projectes urbans per a Brasil, Veneçuela, Colòmbia, Perú i Cuba, participen de la preocupació per renovar els plantejaments de l'arquitectura moderna. En col·laboració amb l'arquitecte d'origen alemany Paul Lester Wiener, Sert inicia aquesta sèrie amb el projecte de la *Cidade Dos Motores* al Brasil -una nova ciutat vinculada a un assentament industrial- al que segueixen altres ciutats com Chimbote a Perú o la nova ciutat colombiana de Tumaco, a la que, a més de la urbanització del nou port, es reflecteixen e incorporen les condicions socials i culturals de la seva població. Altres projectes anaven dirigits a Bogotà -ciutat en que Sert i Wiener van col·laborar amb Le Corbusier per al seu pla pilot-, a La Habana, Lima, Medellín, Cali i Maracaibo.

En aquests projectes, Sert anticipa alguns temes que continuarà el treball de TEAM X uns anys més tard, és a dir, la coexistència de l'internacionalisme modern amb un nou interès per tradicions locals en arquitectura i en l'espai públic. Però els projectes llatinoamericans suposen també unes noves implicacions polítiques. Com escriu Eric Mumford en el catàleg d'aquesta exposició:

No longer engaged political participants in postwar Latin America, but outside "experts" linked to the economic and military power of the United States and the artistic prestige of Le Corbusier, Sert and his collaborators sought to make modernism more acceptable by appealing to local urban traditions, yet found that their efforts to spur democratic development by providing spaces for public gathering lacked local governmental support.

Davant l'anonimat de la ciutat moderna, Sert proposa el centre cívic com un element de creixent importància en aquests projectes. Aquest element que reuneix les institucions principals de la ciutat i és el centre de la vida urbana pot haver estat suggerit per les propostes del Regional Planning nord-americà o per les mateixes ciutats llatinoamericanes amb les seves tradicionals *Plazas de Armas*. En els projectes de Sert i Wiener, aquests centres són replantejats com espais on dialoguen l'art i l'arquitectura contemporànies. El centre cívic es proposa com a expressió de la voluntat comú del poble, seguint la línia dels "Nou punts sobre la monumentalitat".

La proposada integració de les arts és un tema explorat per Sert en col·laboracions tant oficials com espontànies. Una exposició en la Koots Gallery de Nova York va presentar una oportunitat de col·laborar amb l'artista Hans Hofmann en murals, paviments i mosaics per a l'església de Chimbote. En el projecte de Puerto Ordaz (Veneçuela), l'església incorpora elements emmotllats en baix relleu en els que s'endevina la influència de la tècnica de *sand casting* o emmotllat en sorra que desenvolupava Tino Nivola al seu taller de Long Island per les mateixes dates. La col·laboració amb Nivola es va traduir finalment en el gran mural que actualment es troba en el Science Center de Harvard.

També Le Corbusier, qui va residir a Nova York a mitjans dels anys 40 mentre preparava el projecte de les Nacions Unides, va treballar amb Nivola i els seus emmotllats en sorra.

A través d'aquests materials es reflecteix el paper clau que va jugar Sert en la reformulació de l'arquitectura moderna després de la Segona Guerra Mundial, al mateix temps que s'il·lustra la difícil trobada entre l'arquitectura europea dels CIAM i la pròpia tradició nord-americana. Quan l'influent historiador i crític nord-americà Lewis Mumford es va negar a aportar un text introductori al llibre de Sert *Can our Cities survive?*, estava reflectint el rebuig que la comprensió americana de la ciutat sentia per les propostes europees. Les dues qüestions, la inflexió del moviment modern després de la guerra i la trobada entre Europa i Amèrica són determinants per al curs de l'arquitectura internacional de les dècades següents. Aquest treball sobre Sert desitja aportar els materials i reflexions de base per tornar a examinar aquests anys tan decisius.

L'exposició mostra dibuixos i esbossos originals provinents de l'arxiu Sert de la Universitat de Harvard i l'Arxiu Wiener en la Universitat de Oregon, la majoria dels quals s'exposen per primera vegada i que es complementen amb documents fotogràfics. La col·laboració de Sert amb artistes es mostra a través d'olis, baix relleus i escultures de Hans Hofmann, Costantino Nivola, Fernand Léger i Alexander Calder, així com a través dels films 8x8 i Dadascope, realitzats per Hans Richter en col·laboració amb Marcel Duchamp, Max Ernst, Jean Cocteau, Frederick Kiesler, Alexander Calder i Josep Lluís Sert.

El catàleg recull els principals escrits de Josep Lluís Sert en aquest període, juntament amb assaigs de Joan Ockman, Eric Mumford, Maria Rubert, Josep M. Rovira, Guido Hartray y Xavier Costa.

Sert. Arquitecte a Nueva York.

Dades tècniques de l'exposició:

Comissaris: Xavier Costa i Guido Hartray

Coordinació: Suzanne Strum

Disseny de l'exposició: José Maria Torres Nadal

Amb la col.laboració de:

Frances Loeb Library, Harvard University

André Emmerich Gallery, New York

ETH Zurich

Jaume Freixa

Ruth Guggenheim Nivola

Lillian Kiesler

Fondation Le Corbusier

Fundació Joan Miró

The Museum of Modern Art

University of Oregon, Knight Library

**AQUESTA EXPOSICIÓ FORMA PART DEL PROGRAMA D'ACTIVITATS DE LA
PRIMAVERA DEL DISSENY 1997**

Nou punts sobre la monumentalitat

Josep Lluís Sert, Fernand Léger, Sigfried Giedion

1. Els monuments són fites humanes que l'home ha creat com a símbol dels seus ideals, els seus objectius i els seus actes.
2. Els monuments han de satisfer l'eterna exigència que té l'home de traduir en símbols la seva força col·lectiva.
3. Els monuments només són possibles en períodes en què hi ha una consciència i una cultura unificadores.
4. Els pretesos monuments de dates recents no representen l'esperit o el sentiment col·lectiu dels temps moderns.
5. No hi ha fronteres entre l'arquitectura i l'urbanisme, com tampoc no hi ha fronteres entre la ciutat i la regió.
6. Els canvis que s'han produït durant la postguerra en l'estructura econòmica de les nacions poden afectar l'organització de la vida col·lectiva de la ciutat.
7. En el monument s'integra l'obra de l'urbanista, l'arquitecte, el pintor, l'escultor i el paisatgista.
8. Cal una replanificació a gran escala que creï amplis espais oberts en les zones més degradades de les nostres ciutats.
9. L'arquitectura monumental serà alguna cosa més que estrictament funcional. Recuperarà el valor líric de l'arquitectura

Films

Dels films **8x8** i **Dadascope** de Hans Richter es mostren diversos episodis:

8 x 8, A Chess Sonata for Strings

(1957)

de Hans Richter

Crèdits, 3'15"

Jean Arp, Jacqueline Matisse, Marcel Duchamp, Yves Tanguy, Alexander Calder, Willem de Vogel, Dorothea i Max Ernst, Jean Cocteau, Paul Bowles, Ahmed Ben Driss El Yacoubi, Josep Lluís Sert, Paul Lester Wiener i Frederick Kiesler

A New Twist

amb Alexander Calder, 7'04"

The Queening of the Pawn

de Jean Cocteau, 4'38"

Dadascope

(1961)

de Hans Richter

Crèdits, 1'06"

Revolving Doors

de Man Ray, 2'37"

Puns de Marcel Duchamp, 1'34"

Souvenirs de Marcelo Janco

amb Josep Lluís Sert i Frederick Kiesler, 1'05"

POUPOPOUP

de Jean Arp, amb Frederick Kiesler, 2'07"

La Chanson Dada

de Tristan Tzara, 3'05"

Obres de l'exposició

Fernand Léger
Composició, 1935
Oli sobre cartró
38 x 46 cm
Fundació Joan Miró. Donació de Josep Lluís Sert

Hans Hofmann
Projecte del mural de Chimbote
Estudi del mosaic de la plaça de Chimbote, 1950
Llapis de cera i grafit sobre paper
60 x 48 cm
Cortesia André Emmerich Gallery

Hans Hofmann
Projecte del mural de Chimbote
Sense títol, 1950
Oli sobre paper i fusta
213 x 91 cm
Cortesia André Emmerich Gallery

Hans Hofmann
Projecte del mural de Chimbote
Mural de Chimbote, Fragment de Part 1, 1950
Oli sobre fusta
213 x 91 cm
Cortesia André Emmerich Gallery

Hans Hofmann
Projecte del mural de Chimbote
Mural de Chimbote, 1950
Oli sobre fusta
213 x 91 cm
Cortesia André Emmerich Gallery

Hans Hofmann
Projecte per el mural de Chimbote
Sense títol, 1950
Oli sobre paper i fusta
213 x 91 cm
Cortesia André Emmerich Gallery

Alexander Calder
Sense títol, 1961
Gouache sobre paper
35 x 40 cm
Galeria Senda

Alexander Calder
El Corcovado, 1951
Alumini i ferro pintats
360 x 379 x 165 cm
Fundació Joan Miró. Donació de Josep Lluís Sert

Costantino Nivola
Maqueta del baix relleu del Harvard University Science Center
Morter de guix executat amb motlle de sorra, pintat i en marc de fusta, 1953
50 x 238 x 6.8 cm
Col·lecció de Ruth Guggenheim Nivola

Hans Richter
8x8. A Chess Sonata for Strings, 1957
(Sonata d'escacs per corda)
Film, 80'
Hereus de Hans Richter

Pel·lícula realitzada amb la participació de Jean Arp, Paul Bowles, Alexander Calder, Marcel Duchamp, Dorothea and Max Ernst, Jean Cocteau, Jacqueline Matisse, Josep Lluís Sert, Yves Tanguy i Frederic Kiesler, entre altres.

Programa publicitari
Wiener Archives. University of Oregon

Josep Lluís Sert i Frederick Kiesler en una escena del film
Fotografia
Arxiu Kiesler, Col·lecció de Lillian Kiesler

Escena del film
Fotografia
Col·lecció de Jaume Freixa

Hans Richter
Dadascope, 1961
Film, 41'
Hereus de Hans Richter

Pel·lícula realitzada amb la participació de Jean Arp, Marcel Duchamp, Raoul Hausmann, Man Ray, Hans Richter, Kurt Schwitters, Tristan Tzara, Josep Lluís Sert i Frederick Kiesler, entre altres.

Projectes a Amèrica Llatina

Josep Lluís Sert i Paul Lester Wiener Town Planning Associates Cidade dos Motores, Brasil, 1945

Esbós d'esquema urbà
Llapis sobre paper
31x31 cm
Sert Collection. Harvard University

Vista aèria
Tinta sobre paper
105 x 73 cm
Sert Collection. Harvard University

Estudi del Centre Cívic
Tinta i llapis sobre paper
29x62 cm
Sert Collection. Harvard University

Perspectiva del Centre Cívic
Tinta sobre paper
34 x 25 cm
Sert Collection. Harvard University

Josep Lluís Sert i Paul Lester Wiener Town Planning Associates Tumaco Colombia, 1947

Estudi preliminar de la planta general
Llapis sobre paper
95x66 cm
Wiener Archives. University of Oregon

Estudi de centre cívic i sector residencial 1
Llapis sobre paper
30x30 cm
Wiener Archives. University of Oregon

Estudi de la església, secció i planta
Llapis sobre paper
50x33 cm
Wiener Archives. University of Oregon

Estudi de l'església, secció
Tinta i llapis sobre paper
33x13 cm
Sert Collection. Harvard University

Croquis del alçats dels habitatges
Llapis sobre paper
86x48 cm
Wiener Archives. University of Oregon

**Josep Lluís Sert i Paul Lester Wiener
Town Planning Associates
Chimbote, Perú, 1948**

Esquema urbà
Tinta i llapis sobre paper
19x20 cm
Sert Collection. Harvard University

Perspectiva aèria
Tinta i llapis sobre paper
23x18 cm
Sert Collection. Harvard University

Estudis de patis, habitatges i murs de pati
llapis sobre paper
19x27 cm
Sert Collection. Harvard University

Planta i secció d'habitatges de dues plantes
llapis sobre paper
20x20 cm
Sert Collection. Harvard University

Estudi de finestres
llapis sobre paper
22x29 cm
Sert Collection. Harvard University

Secció, alçat i perspectiva de l'interior d'un dormitori
llapis sobre paper
22x16 cm
Sert Collection. Harvard University

**Josep Lluís Sert i Paul Lester Wiener
Town Planning Associates
Pomona, Veneçuela, 1951**

Alçat i planta d'habitatges
Llapis i pel·lícula sobre paper
120x80 cm
Wiener Archives. University of Oregon

Escola i habitatges
Fotografia
Col·lecció de Jaume Freixa

**Josep Lluís Sert i Paul Lester Wiener
Town Planning Associates
Puerto Ordaz, Veneçuela, 1953**

Estudi d'emplaçament
Tinta, llapis i pel·lícula sobre paper
43x26 cm
Sert Collection. Harvard University

Estudi preliminar del centre cívic i de l'església
Tinta sobre paper
21x27 cm
Sert Collection. Harvard University

Estudi del centre cívic
Tinta i llapis sobre paper
35 x 50 cm
Sert Collection. Harvard University

Alçat de l'església
Llapis sobre paper
25x15 cm
Sert Collection. Harvard University

Secció de l'església
Tinta sobre paper
25x15 cm
Sert Collection. Harvard University

Vista aèria de Cerro Bolívar
Fotografia
Wiener Archives. University of Oregon

**Josep Lluís Sert i Paul Lester Wiener
Town Planning Associates, en col.laboració amb Le Corbusier
Pla Director de Bogotá, Colòmbia, 1951- 1953**

Planta general
Reproducció
90 x 360 cm
Wiener Archives. University of Oregon

Estudi del vessants i passeig elevat
Tinta sobre paper
27x21 cm
Sert Collection. Harvard University

Grup d'habitatges amb cobertes de volta
Tinta i llapis sobre paper
21x24 cm
Sert Collection. Harvard University

Sector de serveis socials
Llapis sobre paper
Sert Collection. Harvard University

Habitatges amb coberta de volta
Maqueta per al projecte de Medellín
Fotografia
Wiener Archives. University of Oregon

Estació de tramvia en construcció
Fotografies
Wiener Archives. University of Oregon

Volta de formigó en construcció
Fotografia
Wiener Archives. University of Oregon

Habitatges de coberta de volta en construcció
Fotografia
Wiener Archives. University of Oregon

Josep Lluís Sert
Casa Sert, Locust Valley, Long Island, Nova York

Vista exterior
Fotografies
Sert Collection. Harvard University

Interior de la casa
Fotografies
Sert Collection. Harvard University i
Col·lecció de Jaume Freixa

Publicacions

CIAM 8

The Heart of the City: towards the humanisation of urban life

(El cor de la ciutat. Vers la humanització de la vida urbana)

Redacció de Jacqueline Tyrwhitt, Josep Lluís Sert, Ernesto Rogers

Lund Humphries, Londres, 1952

Libre

Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Barcelona. Biblioteca

Josep Lluís Sert i Paul Lester Wiener

"Urbanisme en Amerique Latine" (Urbanisme a Amèrica Llatina)

L'Architecture d'Aujourd'hui 33 (desembre 1950)

Col·lecció de L'Architecture d'Aujourd'hui

Two Cities: Planning in North and South America

(Dues Ciutats: Planejament urbà a Amèrica del nord i del sud)

Exposició a The Museum of Modern Art, 1947

Catàleg

The Museum of Modern Art Archives

Life in a Modern World

Cartell, 1943

Col·lecció de Jaume Freixa